

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Λευκωσία 6 Νοεμβρίου 2021

Ελένη Σκούρτου

skourtou@rhodes.aegean.gr

Σε ποιους και σε τι αναφερόμαστε:

- Ενήλικες
- Πρόσφυγες
- Εκπαιδευτικούς

- Κοινωνία
- Εκπαίδευση
- Κοινότητες

Η μεγάλη και η μικρή εικόνα

- Η μεγάλη και η μικρή εικόνα εναλλάσσονται ή/και αντιπαραβάλλονται συνεχώς
- Ορίζουμε εδώ
- (α) ως μεγάλη εικόνα: (α.1) το 'προσφυγικό ζήτημα' , (α.2) τους/τις 'πρόσφυγες' και αυτά που προηγούνται (πόλεμος, διαμάχες ή/και κλιματική αλλαγή, ξεριζωμός, κίνηση προς τη Δύση), αλλά και (α.3) τη χώρα υποδοχής, πώς αντιδρά, πώς διαμορφώνει πολιτικές σχετικά με το προσφυγικό, πώς διαμορφώνεται η ίδια λόγω του προσφυγικού
- (β) ως μικρή εικόνα: (β.1) συγκεκριμένους ανθρώπους με ονοματεπώνυμο και συγκεκριμένους/ες εκπαιδευτικούς, (β.2) συγκεκριμένη **παιδαγωγική σχέση** εκπαιδευτικών / προσφύγων
- → → Η μικρή εικόνα επιτρέπει την εστίαση στον '**χωροχρόνο**', στη '**στιγμή**', στην προσωπική '**φωνή**', στο αποσπασματικό, στο ατελές (Bahktin 1986)

Σε τι στοχεύουμε;

- Σε μία εκπαιδευτική σχέση, που να είναι προσανατολισμένη στα εξής:
- Να είναι κοινωνικά και παιδαγωγικά **συμπεριληπτική**, ώστε να δημιουργούνται **κοινότητες μάθησης** (η συμπερίληψη είναι αυτή που μάς επιτρέπει να μην χάνουμε τη μικρή εικόνα μέσα στη μεγάλη, να εστιάζουμε στη μικρή εικόνα)
- Να επιτρέπει **επέκταση** γλωσσικών ρεπερτορίων και **μετασχηματισμό** γνώσης
- Να δημιουργεί ασφαλείς χώρους για να είναι επικοινωνιακά **διαγλωσσική**. (Kourtis-Kazoullis et al 2019)

Τι χρειαζόμαστε (προϋποθέσεις)

- Ένα γενικότερο **όραμα** (που λειτουργεί ως πλαίσιο) με σαφείς κοινωνικούς στόχους. Μετράει η αντίληψη μας για τον κόσμο, για τις θρησκείες, για τις χώρες, για τις γλώσσες, για τους πολιτισμούς
- Όσο το δυνατόν πληρέστερη πληροφόρηση για τις συνθήκες από όπου προέρχονται οι εκπαιδευόμενοι,
- την προσφυγική **βιογραφία** και τις **αφηγήσεις** τους,
- τη σχολική εμπειρία τους.
- Κάποιες βασικές πληροφορίες για το εκπαιδευτικό σύστημα στη χώρα προέλευσης, τον προσανατολισμό, τις ελευθερίες και τους περιορισμούς του, τις παιδαγωγικές πρακτικές κ.ο.κ.
- Κάποιες βασικές πληροφορίες για την πολιτισμική τους κληρονομιά (π.χ. εμβληματικά έπη ή/και κεντρικές γιορτές)
- Χρειαζόμαστε ένα υβριδικό σύστημα εκπαίδευσης ενηλίκων που να συνδυάζει οικείες σε μάς πρακτικές και πρακτικές οικείες στους/στις εκπαιδευόμενους/ες.
- Χρειαζόμαστε φιλικά υλικά, πολυτροπικά και μονοτροπικά.
- Χρειαζόμαστε να ανατρέχουμε διαρκώς στην προσωπική, την οικογενειακή, την κοινοτική **δική μας βιογραφία**, ώστε να διευκολυνθεί η γεφύρωση και να είναι αμφίδρομο το όφελος.

Η εκπαιδευτική σχέση ως ασφαλής χώρος

- Αίσθηση της ασφάλειας στην εκπαιδευτική σχέση πρέπει να είναι αμφίδρομη
- Επιτρέπει στους εκπαιδευόμενους και στις εκπαιδευόμενες να επενδύσουν την ταυτότητά τους, να κτίσουν πάνω στην προϋπάρχουσα γνώση τους και να τη μετασχηματίσουν
- Επιτρέπει στους / στις εκπαιδευτικούς να προσεγγίσουν τον “Άλλο” / την “Άλλη” ως πραγματικούς ανθρώπους και όχι ως αφηρημένες, κοινωνικά φορτισμένες έννοιες (βλ. πρόσφυγες, μετανάστες)
- → → η αίσθηση της ασφάλειας είναι ο καταλύτης για να λειτουργήσει (έστω στο ελάχιστο, έστω με αργούς ρυθμούς) η παιδαγωγική σχέση και να δημιουργηθεί κοινότητα.

Παιδαγωγική σχέση = γεφύρωση = νόημα

- **Νόημα** (= γενικότερο νόημα των πραγμάτων, διάσωση, επιβίωση, ανθεκτικότητα, προοπτικές...)
- Νόημα στην επικοινωνία
- Νόημα στη γλώσσα
- **Γεφύρωση** (= παλιού και νέου κόσμου, νοημάτων, γνώσης...)
- Γεφύρωση στην επικοινωνία (ρόλος διαμεσολαβητών)
- Γεφύρωση στη γλώσσα (μέσω πρακτικών διαγλωσσικότητας)
- **Παιδαγωγική σχέση** (= ο χώρος όπου ενθαρρύνεται η γεφύρωση για να δημιουργηθεί νόημα)

Ο/Η εκπαιδευτικός

- Βρίσκεται αντιμέτωπος/η τόσο με τη **μεγάλη εικόνα** όσο και με πραγματικούς ανθρώπους (**μικρή εικόνα**) που πιθανόν φέρουν (ή φορούν) σειρά άγνωστων/ανοίκειων χαρακτηριστικών.
- Η λίστα μπορεί να περιλαμβάνει πλήθος ανοίκειων χαρακτηριστικών. Βλ. π.χ. γλώσσα της οποίας όχι μόνο ο ήχος και η γραφή μάς είναι άγνωστα, αλλά ίσως και το ίδιο το όνομά της; (Βλ. π.χ, γλώσσα Ντάρι).
- Μπορεί να φτιαχτεί όμως και μία δεύτερη λίστα, αυτή που με βάση τη μεγάλη εικόνα, με βάση ειδήσεις από ΜΜΕ, με βάση στερεοτυπικές εικόνες δημιουργεί μία αίσθηση ότι γνωρίζουμε με τι έχουμε να κάνουμε. Η θρησκεία, το χρώμα του δέρματος, η χώρα προέλευσης, το φύλο και οι σχέσεις των φύλων, η ενδυμασία είναι μερικά κραυγαλέα 'σήματα' που συχνά 'μάς κατευθύνουν' στο πώς να αντιμετωπίσουμε τους/τις πρόσφυγες.

Σε κάθε περίπτωση....

- ...αυτό που προβάλλει ως υποχρέωση του/της εκπαιδευτικού είναι κυρίως η διδασκαλία, σε πρώτη φάση της Ελληνικής ως δεύτερης / ξένης γλώσσας και στη συνέχεια ...
- Ο/η εκπαιδευτικός καλείται να προσφέρει σε άτομα που 'κάτι τους λείπει' (η γλώσσα του τόπου διαμονής), μαθήματα γλώσσας ως πρώτο εφόδιο για επιβίωση στην Ελλάδα.
- Ο/η εκπαιδευτικός μετράει τα άτομα στην ομάδα / τάξη και βρίσκει ότι είναι, π.χ., 15 (τόσοι άνδρες, τόσες γυναίκες, από αυτή και εκείνη τη χώρα)
- Ανάλογα από πού έρχονται, ο/η εκπαιδευτικός σχηματίζει στο μυαλό του εικόνες (π.χ. πόλεμος - υποτίθεται ότι ο πόλεμος είναι η πιο 'σαφής' εικόνα)

Πόλεμος και πόλεμος...

- Συρία, Αφγανιστάν, Ιράκ προσφέρονται για 'σαφείς' εικόνες πολέμου
- Η εικόνα δεν είναι τόσο σαφής όσο πηγαίνουμε σε άλλες χώρες, π.χ. χώρες της Β. Αφρικής, όπως η Λιβύη, νοτιότερα η Μαυριτανία, ανατολικά η Σομαλία, στην Ασία, πάλι, Πακιστάν, Ιράν..
- Ιορδανία
- Έν περιοχές που ανήκουν στην επικράτεια εθνικών κρατών, αλλά έχουν μεγάλο συμβολικό φορτίο για ένα δυνητικό κράτος, όπως Κουρδιστάν
- Αν παραμείνουμε στο λογιστικό μέρος, μπορούμε να αρκεστούμε στο πόσα άτομα προέρχονται από ποιες χώρες, χωρίς αυτό να μπορεί να εξηγήσει με σαφήνεια την επιτυχία ή τα μέτρια αποτελέσματα της όποιας εκπαιδευτικής προσπάθειας.
- Αν, όμως...

..μετατοπίσουμε την εστίαση...

- Από αυτόν/η που βρίσκεται στην ανάγκη να μάθει από μας, σε μας τους ίδιους/τις ίδιες
- Τότε, πρέπει να αναρωτηθούμε, τι ακριβώς κάνουμε στο πλαίσιο της μικρής εικόνας, τι επιδιώξεις έχουμε ως προς τη μεγάλη εικόνα.
- Δηλαδή: γιατί διδάσκω πρόσφυγες, γιατί θέλω (εθελοντισμός) να διδάσκω πρόσφυγες;
- Τι ενδιαφέρει πιο πολύ, τι είναι επείγον, τι είναι επιθυμητό;
- Σε ποιο βαθμό η διδασκαλία γλώσσας είναι εφικτή;
- Σε ποιο βαθμό η διδασκαλία γλώσσας στοχεύει σε οφέλη για αυτούς/ες που διδάσκουν, παρά σε αυτούς/ες που μαθαίνουν;

Τι μπορεί να είναι η διδασκαλία γλώσσας πέρα από διδασκαλία και εκμάθηση γλώσσας;

- Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί (στην περίπτωση εθελοντών, αλλά όχι μόνο) να προσέρχεται στην εκπαίδευση προσφύγων με διάθεση να προσφέρει, να βοηθήσει, να συνδράμει
- Ο/Η εκπαιδευτικός γοητεύεται από την εκπαίδευση προσφύγων, τού/της ανοίγει ένα παράθυρο στον εξωτικό ‘Άλλο’
- Ο/Η εκπαιδευτικός προσλαμβάνεται για να διδάξει πρόσφυγες και επιμορφώνεται γι’ αυτόν τον σκοπό
- Και στις δύο περιπτώσεις, ο/η εκπαιδευτικός κινείται σε λιγότερο ή περισσότερο αχαρτογράφητα νερά, σε περιοχές, όπου μέσω της διδασκαλίας μπορεί να αναπτυχθεί **φιλανθρωπία**, αλλά και μία **νέα αποικιοκρατική άποψη** (Pennycook & Makoni 2020), να προσπαθεί δηλαδή κάποιος/α να γίνει αποικιοκράτης, χωρίς να κατάληψη εδαφών, μόνο ‘εκπολιτίζοντας’ πρόσφυγες.. Επίσης, η γοητεία, καθοδόν, μπορεί να εκχωρήσει τη θέση της σε κόπωση, σε ματαίωση, σε αίσθηση αποτυχίας, σε αίσθηση αδικίας.

Τα δεινά της φιλανθρωπίας...

- Η εκπαίδευση δεν είναι φιλανθρωπία, αλλά μπορεί να 'εκπέσει' σε φιλανθρωπία. Ο/η εκπαιδευτικός δεν διαθέτει κάτι σε περίσσειμα και από αυτό δίνει
- Η εκπαίδευση δεν είναι μόνο διδασκαλία, δεν είναι μονόδρομη
- Ο/η εκπαιδευτικός ως επαγγελματίας γνώσης δεν παύει να είναι κοινωνικό και πολιτικό ον, άρα απόψεις, αντιλήψεις, στερεότυπα, φόβοι συνδιαμορφώνουν τη διδασκαλία
- Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να εκπλαγεί από αυτά που ανακαλύπτει / μαθαίνει / μετασχηματίζει ο ίδιος/η ίδια κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας
- Ο/η εκπαιδευτικός βρίσκει εαυτόν σε σχέση **μαθητείας** με τους/τις πρόσφυγες και αντίστροφα

Μερικά παραδείγματα

(Ένα ελληνικό νησί (π.χ. η Ρόδος) μέσα από τα μάτια αυτών που έρχονται με βάρκες από τη θάλασσα

Ζητήματα Γραμματισμού

- Εξ ορισμού, το καθήκον του/εκπαιδευτικού είναι να διδάξει τη νέα γλώσσα στη γραπτή μορφή της
- Από επιλογή θέλουμε την επέκταση των γλωσσικών ρεπερτορίων
- Συχνά υποθέτουμε ότι οι εκπαιδευόμενοι/ες είναι εξοικειωμένοι/ες με αυτή τη βασική συνθήκη σχολικού γραμματισμού (διδάσκω/μαθαίνω γραπτή γλώσσα)
- Στην πραγματικότητα, παιδιά σχολικής ηλικίας μπορεί να μην έχουν πάει σχολείο, λόγω πολέμου, κορίτσια και γυναίκες να μην έχουν πάει σχολείο, για διάφορους λόγους, αγόρια να μην έχουν πάει σχολείο, λόγω εμπλοκής σε στρατιωτικές δραστηριότητες

Ερώτηση

- **Πώς** διδάσκουμε την Ελληνική μέσω δράσεων γραμματισμού σε μια γυναίκα από τη Σομαλία, που ζούσε σε αγροτική περιοχή και δεν έχει εμπειρία γραμματισμού στη γλώσσα της;
- **Πώς** διδάσκουμε την Ελληνική μέσω δράσεων γραμματισμού σε μια γυναίκα από τη Σομαλία, που ζούσε σε αγροτική περιοχή και δεν έχει αναπτύξει γραμματισμό στην τοπική γλώσσα, αλλά έχει επαφή με τη γλώσσα του Κορανίου;
- **Τι** διδάσκουμε σε αυτή τη νέα, όμορφη γυναίκα που είναι μόνη της, που ίσως είναι ήδη ή εν δυνάμει θύμα trafficking?;
- **Τι** διδάσκουμε στη μεγαλύτερη γυναίκα που έζησε μια ζωή, αλλά της έλαχε να πρέπει να κάνει κάποια νέα αρχή;

Πώς οργανώνουμε την ομάδα / τάξη μας;

- Χωριστά άνδρες / γυναίκες;
- Μικτά τμήματα;
- Ποια συνθήκη βοηθά τον πιο αδύναμο κρίκο να νιώσει ασφάλεια;

Στην περίπτωση μας (Ρόδος) τις απαντήσεις έδωσαν οι γυναίκες

- για κάποιες γυναίκες η εκμάθηση της γλώσσας υπήρξε μία διαδικασία χειραφέτησης, όχι μόνο γιατί μπήκαν σε περιβάλλον μάθησης για πρώτη φορά, αλλά και γιατί μπόρεσαν να μιλήσουν σε κόσμο παρουσία αντρών (είχαμε μικτά τμήματα)
- για τις γυναίκες από τη Σομαλία η διαδικασία ήταν πολύ παραγωγική, ένιωθαν αυτοπεποίθηση και ήταν φιλομαθείς. Π.χ. είχαμε μία ηλικιωμένη γυναίκα και μία με πολλά προβλήματα όρασης, που συμμετείχαν πολύ ενεργά.
- γραμματισμός σήμαινε και επαναπροσδιορισμός των πιστεύω τους: για τον ρόλο της γυναίκας και για την πατρίδα τους.
- η προσφυγιά με όλες τις ανατροπές της είχε φέρει στη ζωή κάποιων ανθρώπων, μέσα στον ασφαλή χώρο που τους προσφέρθηκε, κάποια **χαρά** (είμαι ευπρόσδεκτος/η, κάνω κάτι για τον εαυτό μου, πίνω το τσάι μου, μαθαίνω) και **αυτοπεποίθηση** (μιλάω μπροστά σε κόσμο, μιλάω μπροστά στους άνδρες). Είναι μία απελευθερωτική / χειραφετική εμπειρία μέσω γραμματισμού, στο πνεύμα του Freire (2006)

Απαντήσεις έδωσαν και οι άνδρες

- Άντρες από τη Συρία μιλήσαν κατά του πολέμου που είχε οργανωθεί από πολλές αντιμαχόμενες πλευρές
- Κάποιοι σκέφτονταν την επάνοδό τους στην εμπόλεμη περιοχή τους
- Κάποιοι όντως έφυγαν πίσω να πολεμήσουν.

Η ρευστότητα της προσφυγικής εμπειρίας

Αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον, επειδή δείχνει τη ρευστότητα της προσφυγικής εμπειρίας:

από το 'φεύγω από την πατρίδα μου για να σωθώ',

από το 'προσπαθώ να πάω σε κάποια άλλη χώρα για να έχω καλύτερη τύχη,'

στο 'επιστρέφω στο πεδίο της μάχης και αποτινάσσω τη προσφυγική ιδιότητα'.

Υπάρχουν πόλεμοι που είναι πολύ πιο δύσκολο να αντιμετωπιστούν..

- .. Η περίπτωση του πρόσφυγα μαθητή μας που έφυγε για να γλυτώσει τον εξευτελισμό και τη θανατική καταδίκη από την ίδια την οικογένεια, επειδή ήταν ομοφυλόφιλος
- Η περίπτωση του μαθητή μας που ήταν σκλάβος (ναι, σκλάβος), γεννημένος από γονείς σκλάβους, αγορασμένους από γαιοκτήμονα αφεντικό. Στο αφεντικό ανήκουν και τα παιδιά των σκλάβων του. Ο αγώνας να σταθεί εκτός του συστήματος μέσα στο οποίο είχε γεννηθεί και από το οποίο είχε αποδράσει και η αγωνία για τους γονείς που θα πλήρωναν για την απόδρασή του

Υπάρχουν (μικρές) νίκες που γιορτάζονται!

- .. Η περίπτωση του Μ. από τη Συρία που μετακινήθηκε από τα μαθήματα ενηλίκων στο σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, αποφοίτησε και επιστρέφει να δείξει με υπερηφάνεια το απολυτήριό του
- ..Η περίπτωση της Χ. από το Αφγανιστάν που γίνεται βοηθός της εκπαιδευτικού, γλωσσική διαμεσολαβήτρια, δηλώνει τις δεξιότητες και τα 'θέλω' της, περιγράφει τον σύντροφο που θα ήθελε πλάι της..
- ..η δημιουργία κειμένων ταυτότητας (= οι βιογραφίες γίνονται φανερές), άρα η έμπρακτη εμπιστοσύνη, η ασφάλεια και η αναγνώριση (Kourtis-Kazoullis et al 2019).

Ας έρθουμε πάλι στη γλώσσα...

- Αν κάτι έχουν μάθει η πρόσφυγες, με μεγάλο τίμημα, είναι η ανθεκτικότητα, η επιβίωση, η αίσθηση του τι είναι χρήσιμο, αλλά και η ανταπόδοση αγάπης στην αίσθηση αποδοχής, όταν τη βιώνουν:
- σε επίπεδο γλωσσικού γραμματισμού είναι εντυπωσιακή η ικανότητα εκμάθησης λειτουργικού λεξιλογίου. Π.χ. ο πρόσφυγας μαθητής μας από Συρία που δούλευε με ψαράδες και ήξερε τα ονόματα όλων των ψαριών, το ενδιαφέρον τους για τα κοινά των γλωσσών τους με την Ελληνική, το ενδιαφέρον για ιδιώματα και διαλέκτους της Ελληνικής, ανάλογα με τόπους διαμονής στην Ελλάδα (π.χ. ενδιαφέρον για τα κρητικά).

..και στις διδακτικές πρακτικές και στα υλικά

- Εστιάζουμε σε δύο ζητήματα ως προς τις γλωσσικές πρακτικές
- Στη **διαγλωσσικότητα** (translanguaging) και στη **‘διαπρακτική’** (transpractice) (αν μπορούμε έτσι να ονομάσουμε ένα υβριδικό σύστημα εκπαίδευσης ενηλίκων)
- Ένα υβριδικό σύστημα εκπαίδευσης ενηλίκων συνδυάζει οικείες σε μάς πρακτικές και πρακτικές οικείες στους/στις εκπαιδευόμενους/ες.
- Π.χ., εάν οι εκπαιδευόμενοι/ες έχουν σχολική εμπειρία που μάς φαίνεται συντηρητική, δεν μπορούμε αυτή να την αντικαταστήσουμε με μία επικοινωνιακή μέθοδο. Χρειαζόμαστε φιλικά υλικά, πολυτροπικά όσο και μονοτροπικά. Ως προς τις διαγλωσσικές πρακτικές, η μετάφραση είναι συνήθως άμεσα αποδεκτή, όπως και η διακριτή χρήση τρίτης γλώσσας, όχι όμως οπωσδήποτε και η συνθετική χρήση πολλών γλωσσών. Παρατηρήσαμε το παράδοξο, να επικοινωνούν διαγλωσσικά, αλλά να μην αποδέχονται τη διαγλωσσικότητα ως διδακτική/επικοινωνιακή πρακτική.

Και πάλι οι εκπαιδευτικοί

- Χρειαζόμαστε να ανατρέχουμε διαρκώς στην προσωπική, την οικογενειακή, την κοινοτική μας βιογραφία, ώστε να δημιουργηθεί νόημα και για μας και να διευκολυνθεί η γεφύρωση για να είναι αμφίδρομο το όφελος.
- Επίσης, μπορούμε να βρούμε νόημα ανατρέχοντας σε εμβληματικά έργα λόγου, σε ιστορίες, σε θεατρικά έργα και να διερευνήσουμε την ύπαρξη εμβληματικών έργων από τις χώρες προέλευσης.
- Το ερώτημα, όπως το θέτει η Marina Warner (2016), είναι αν μπορεί να βοηθήσει η λογοτεχνία και αν ναι, πώς φτάνουμε στην 'αλήθεια των ιστοριών / αφηγήσεων'...

Και πάλι οι βιογραφίες, των άλλων και οι δικές μας

- Στην προσπάθεια να δημιουργήσουμε νόημα και παιδαγωγική σχέση, αναφέραμε τη σημασία των βιογραφιών: να γνωρίζουμε τις βιογραφίες των μαθητών/μας /προσφύγων (Kourtis-kazoullis et al 2019)
- Η Marina Warner, επισημαίνει ότι όταν αναφερόμαστε σε πρόσφυγες εστιάζουμε στην τρέχουσα βιογραφία που σημαδεύεται από τους πολέμους, τον ξεριζωμό, την μετακίνηση, την αβεβαιότητα. Αφήνουμε εκτός ορατού πεδίου το πολιτισμικό κεφάλαιο, π.χ. σε μορφή ιστοριών, που φέρουν μαζί τους. Τα κλασικά έργα από τις χώρες τους. Αυτό δίνει την εντύπωση ότι οι μετανάστες αρχίζουν την εκπαίδευσή τους μαζί μας από το σημείο Μηδέν.

Όμως...

- Η ρευστότητα της προσφυγικής κατάστασης σημαίνει, κατά καιρούς, αυξημένη κινητικότητα.
- Έτσι, η κοινότητα μάθησης, η παιδαγωγική σχέση, το αίσθημα του ασφαλούς χώρου, η όποια γλωσσική 'πρόοδος' που καταγράφεται, μπορούν όλα να ανατραπούν και να ακυρωθούν, λόγω μετακίνησης είτε σε άλλο τόπο εντός Ελλάδας είτε σε τρίτη χώρα.
- Αυτό δοκιμάζει τους/τις εκπαιδευτικούς, τις αντοχές τους, το αίσθημα επιτυχίας που και οι ίδιοι/ες χρειάζονται, τις ανθρώπινες σχέσεις που διακόπτονται, την αίσθηση του ατελούς / του μισοτελειωμένου..

Chronotope / Χωροχρόνος

- Ένα πολύ δυνατό ερμηνευτικό εργαλείο στην κληρονομιά του Bahktin (Blommaert 2018)
- Οι πρόσφυγες μπορεί να νιώθουν ότι βρίσκονται σε χώρα transit, αλλά αυτό δεν ακυρώνει την εκπαιδευτική προσπάθεια. Μάλιστα, η ρευστότητα προσδίδει στις διαφορετικές ‘φωνές’ που αρθρώνονται τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, στον συγκεκριμένο τόπο ιδιαίτερη βαρύτητα. Τη βαρύτητα του ‘εδώ και τώρα’ τόσο για τη μεγάλη εικόνα (το ‘όραμα’, το κοινωνικά προσδοκώμενο, που αποκτά σχήμα) όσο και για τη μικρή εικόνα (τον/την εκπαιδευτικό μαζί με τον/την πρόσφυγα εντός παιδαγωγικής σχέσης)
- Εν τέλει, πρόκειται για μία σχέση που χτίζεται συνεχώς και συνεχώς προβάλλεται στο μέλλον, ακόμα και αν παραμένει στον χωροχρόνο **ατελής...**

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bakhtin M. (1986) *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas Press
- Blommaert, J. (2018). Are Chronotopes Helpful? *Working Papers in Urban Language and Literacy*, Paper 243, (1-9)
- Freire, P. (2006). Δέκα επιστολές σε εκείνους που τολμούν να διδάσκουν, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο
- Kourtis-Kazoullis,V., Gouvias, D., Oikonomakou, M., & Skourtou, E. (2019). The Creation of a Community of Language Learning, Empowerment and Agency for Refugees in Rhodes, Greece. In *Peter P. Trifonas (Ed.) Springer International Handbooks of Education. Handbook of Theory and Research in Cultural Studies and Education* [pp. 1-19]. Springer International Publications
- Pennycook, A., & Makoni, S. (2020). *Innovations and Challenges in Applied Linguistics from the Global South*, New York: Routledge
- Warner, M. (2016). Ιστορίες σε τράνζιτ: Είναι η λογοτεχνία αρκετά ισχυρή ώστε να βοηθήσει. Ομιλία στο Μέγαρο Μουσικής, 25-11-2016

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΚΑΙ Σ'ΑΣ
ΕΥΧΟΜΑΙ ΚΑΛΗ ΔΥΝΑΜΗ

ΕΣ